

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «СОБКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SOBKO v. UKRAINE)**

(Заява № 15102/10)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

17 грудня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

17/03/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Собко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ханлар Хаджиєв (*Khanlar Hajiyev*),

Ерік Мьосе (*Erik Møse*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Сіофра О'Лірі (*Siofra O'Leary*),

Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 24 листопада 2015 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 15102/10), яку 3 березня 2010 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олександр Федорович Собко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника представляв пан І.М. Гаврильченко, юрист, який практикує у м. Черкаси. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, що під час першого допиту працівниками міліції він не мав доступу до захисника та що засідання суду касаційної інстанції відбулося за його відсутності та за відсутності його захисника, але у присутності прокурора.

4. 3 лютого 2014 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявник народився у 1981 році. Наразі він відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

6. Уранці 3 жовтня 2008 року заявник разом з дружиною та сусідкою, пані Г., копав поблизу свого дому картоплю. Заявник та пані Г. під час сніданку випили горілки.

7. Одинадцятимісячна донька заявника знаходилась у домі разом із чотирирічним пасинком, В., який дивився мультфільми на DVD-програвачі. Дім було зачинено, а ключі від нього були в кишені у заявника.

8. Близько 11 год. 15 хв., коли заявник відносив мішок з картоплею до погребу, його дружина попросила перевірити дітей. Він був відсутній близько двадцяти хвилин. Коли він повернувся, то сказав, що випив пива.

9. Близько 12 год. 30 хв., коли роботу було закінчено, заявник пішов додому. Він вийшов з будинку та сказав дружині, що її син мертвий. Увійшовши до вітальні, вона побачила В. на підлозі з кабелем, обмотаним навколо шиї. Поруч на підлозі лежав перевернутий телевізор. Заявник висловив припущення, що В. намагався дотягнутися до пульту, що лежав на телевізорі, перевернув телевізор, і внаслідок цього був випадково задушений кабелем.

10. Хтось викликав міліцію. До приїзду міліції В. переклали на його ліжко, а телевізор – на ліжко в іншій кімнаті. Заявника та його дружину було допитано в якості свідків. Вони визнали, що перемістили тіло та телевізор та пояснили, що вчинили так у стані стресу.

11. Було проведено розтин тіла дитини, і ввечері того ж дня експерт, який його проводив, зателефонував слідчому та повідомив, що хлопчик помер не внаслідок нещасного випадку, а був кимось задушений.

12. Слідчий разом з черговим міліціонером повернувся до будинку заявника і знову оглянув місце події. Заявник продовжував стверджувати, що трапився нещасний випадок. Працівники міліції, не прийнявши офіційного рішення щодо його процесуального статусу, доправили заявника до відділу міліції. Заявник не заперечував.

13. Черговий міліціонер провів бесіду з заявником та порадив йому «розповісти правду». У результаті о 22 год. 30 хв. заявник написав явку з повинною, в якій зізнався, що задушив В., розгнівавшись на безлад у кімнаті. У протоколі про явку з повинною зазначалось, що заявника було ознайомлено зі змістом статті 63 Конституції (див. пункт 37).

14. Того ж дня, 3 жовтня 2008 року, щодо заявника було порушено кримінальну справу за підозрою у вбивстві дитини.

15. Заявник провів ніч у відділі міліції.

16. 4 жовтня 2008 року, близько 1 год. ночі, заявника було офіційно затримано як підозрюваного. У протоколі затримання він написав, що відмовляється від послуг захисника та розкаюється у вчиненому злочині.

17. Того ж дня заявник написав ще одну явку з повинною такого ж змісту, що й попередня.

18. 5 жовтня 2008 року заявникові було надано безкоштовну правову допомогу та призначено захисника. Під час допиту в якості обвинуваченого та під час відтворення обстановки і обставин події заявник підтримував свої визнавальні покази.

19. 6 жовтня 2008 року заявник пройшов судово-медичну експертизу – вочевидь, у рамках вирішення судом питання про обрання йому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Тілесних ушкоджень у заявника виявлено не було, скарг експерту він не заявляв.

20. У жовтні 2008 року (у наявній копії дату прочитати неможливо) судово-медичний експерт підтвердив висновок за результатами розтину про те, що В. помер внаслідок задушення.

21. У невстановлену дату заявник підписав з паном Р. договір про надання правової допомоги.

22. 20 жовтня 2008 року батько заявника, діючи від його імені, підписав з паном Гаврильченком (адвокат, який також представляв інтереси заявника у провадженні в Суді) договір про надання правової допомоги. Того ж дня пана Гаврильченка було допущено до участі у провадженні в якості захисника заявника. Видається, що пан Р. також продовжував представляти інтереси заявника.

23. 13 листопада 2008 року заявник відмовився від послуг пана Р.

24. 3 грудня 2008 року слідчий призначив судово-психіатричну експертизу заявника з метою встановлення можливості притягнення його до кримінальної відповідальності за злочин, в якому він обвинувачувався.

25. 10 грудня 2008 року експерти завершили проведення вищезазначеної експертизи. Вони дійшли висновку, що хоча заявник виявляє прояви «легкої інтелектуальної недостатності (...на межі легкої дебільності)» він був здатний усвідомлювати свої дії та керувати ними.

26. 10 лютого 2009 року під час допиту в якості обвинуваченого заявник відмовився від своїх визнавальних показів та заявив про свою невинуватість. Він стверджував, що «на слідстві себе оговорив, тому що до [нього] застосовувалося фізичне та психологічне насильство оперативними працівниками».

27. 11 лютого 2009 року слідчий постановив про проведення окремої перевірки тверджень заявника. У зв'язку з цим він виділив з матеріалів справи матеріали, які могли бути потрібними для проведення такої перевірки (такі, як протокол явки заявника з повинною, різні протоколи допитів заявника та висновок судово-медичної експертизи).

28. 23 лютого 2009 року було завершено додаткову судово-медичну експертизу, проведену за клопотанням захисника заявника. Експерт виключив можливість випадкового задушення В. кабелем при падінні

на нього телевізора, як це стверджував заявник, та підтвердив, що синці також не могли утворитися внаслідок такого падіння.

29. 5 березня 2009 року прокуратура Чорнобаївського району винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за твердженнями заявника щодо психологічного та фізичного впливу на нього у зв'язку з відсутністю в діях працівників міліції складу злочину.

30. 30 березня 2009 року заявникові було пред'явлено обвинувачення.

31. 18 травня 2009 року апеляційний суд Черкаської області, діючи як суд першої інстанції, визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства дитини та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на дванадцять років. Суд взяв до уваги, зокрема, протокол явки заявника з повинною від 3 жовтня 2008 року та визнавальні покази, які він дав 5 жовтня 2008 року і які підтримував до 10 лютого 2009 року. Проте суд не взяв до уваги його явку з повинною від 4 жовтня 2008 року, оскільки вона вже не могла розглядатись як «явка з повинною», а заявника слід було допитувати як підозрюваного у присутності адвоката. Крім того, суд обґрунтував своє рішення речовими доказами і висновками експертиз. Твердження заявника про вплив на нього з боку працівників міліції було відхилено як необґрунтовані. При призначенні заявнику покарання суд першої інстанції в якості пом'якшуючої обставини врахував факт явки заявника з повинною.

32. 28 травня 2009 року копію вироку було вручено заявникові.

33. 10 червня 2009 року заявник подав касаційну скаргу. Він скаржився, зокрема, на відсутність доступу до захисника під час першого допиту 3 жовтня 2008 року у відділі міліції. Він стверджував, що його примусили зізнатися у вчиненні злочину шляхом застосування до нього «фізичного насильства та психологічного тиску». Заявник також оскаржив достовірність висновків експертів та не погоджувався з оцінкою фактів судом першої інстанції. На першій сторінці касаційної скарги заявника стояла печатка Черкаського слідчого ізолятора (СІЗО), в якому він на той час перебував, що підтверджує факт надіслання касаційної скарги 10 червня 2009 року.

34. 24 червня 2009 року захисник заявника також подав касаційну скаргу, в якій навів подібні аргументи. Печатка суду першої інстанції на першій сторінці скарги вказує, що її було отримано 25 червня 2009 року.

35. Згідно з твердженнями Уряду, ані заявник, ані його захисник не подавали до Верховного Суду України клопотання про виклик їх для участі у засіданні суду касаційної інстанції. Проте у матеріалах справи міститься копія такого клопотання, підписаного як заявником, так і його захисником, і датованого 24 червня 2009 року. Але не ньому

немає печатки Верховного Суду України або будь-яких інших позначок, які б свідчили про його отримання.

36. 15 вересня 2009 року у засіданні за участю прокурора, але за відсутності заявника або його захисника Верховний Суд України залишив вирок суду першої інстанції без змін. Суд дійшов висновку, що право заявника на захист не було порушено, оскільки протокол про явку з повинною від 4 жовтня 2008 року було вилучено з доказової бази.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

A. Конституція України (1996 року)

37. Відповідні положення наведені, наприклад, у рішенні Суду у справі «Огороднік проти України» (*Ogorodnik v. Ukraine*) (заява № 29644/10, п. 65, від 5 лютого 2015 року).

B. Кримінальний кодекс України (2001 року)

38. Згідно з частиною першою статті 115 Кодексу умисне вбивство карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років. Згідно з частиною другою статті 115 Кодексу, якщо умисне вбивство було вчинено за наявності однієї з обтяжуючих обставин, наведених у цій частині (включаючи вбивство малолітньої дитини), воно карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

C. Кримінально-процесуальний кодекс України (1960 року, втратив чинність 19 листопада 2012 року)

39. Статтею 45 Кодексу передбачалося, що участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і під час розгляду кримінальної справи судом першої інстанції є обов'язковою, зокрема, якщо можливим покаранням є довічне позбавлення волі. Статтею також зазначалося, що у такому випадку допомога захисника повинна надаватися з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення.

40. Стаття 96 Кодексу визначає явку з повинною як особисте, добровільне письмове чи усне повідомлення заявником органу дізнання, дізнавачу, слідчому, прокурору, судді або суду про злочин, вчинений чи підготовлюваний ним, до порушення проти нього кримінальної справи. Якщо кримінальну справу вже порушено, таке

повідомлення заявником має бути зроблене до винесення постанови про притягнення його як обвинуваченого.

41. У відповідних частинах положень щодо касаційного перегляду кримінальних справ, чинних на час подій, зазначалося таке:

Стаття 383. Судові рішення, які можуть бути перевірені в касаційному порядку

«У касаційному порядку можуть бути перевірені:

- 1) вироки, ухвали і постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції; ...»

Стаття 386. Строки касаційного оскарження і внесення касаційного подання

«Касаційні скарги і подання на судові рішення, зазначені у частині першій статті 383 цього Кодексу, можуть бути подані протягом одного місяця з моменту проголошення вироку чи оголошення ухвали або постанови, які оскаржуються, а засудженим, який перебуває під вартою, – в той же строк з моменту вручення йому копії вироку чи постанови...»

Стаття 391. Особи, які беруть участь у розгляді справи в касаційному порядку

«...Клопотання засудженого, який утримується під вартою, про виклик його для дачі пояснень при касаційній перевірці судових рішень, визначених у частині першій статті 383 цього Кодексу, якщо воно подане в межах строку на касаційне оскарження, є обов'язковим для суду касаційної інстанції.

Учасники судового розгляду, що з'явилися у судові засідання, мають право давати пояснення.

Стаття 395. Обсяг перевірки справи касаційним судом

«Касаційний суд перевіряє законність та обґрунтованість судового рішення за наявними в справі і додатково поданими матеріалами в тій частині, в якій воно було оскаржене. ...»

Стаття 396. Результати розгляду справи судом касаційної інстанції

«У результаті касаційного розгляду справи суд приймає одне з таких рішень:

- 1) залишає вирок, постанову чи ухвалу без зміни, а касаційні скарги чи подання – без задоволення;
- 2) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і направляє справу на нове розслідування або новий судовий або апеляційний розгляд;
- 3) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і закриває справу;
- 4) змінює вирок, постанову чи ухвалу; ...»

Стаття 398. Підстави для скасування або зміни вироку, ухвали чи постанови

Підставами для скасування або зміни вироку, ухвали, постанови є:

- 1) істотне порушення кримінально-процесуального закону;

- 2) неправильне застосування кримінального закону;
- 3) невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого.

Вирок апеляційного суду, постановлений ним як судом першої інстанції, може бути скасований або змінений і в зв'язку з однобічністю, неповнотою дізнання, досудового чи судового слідства або невідповідністю висновків суду, викладених у вирoku, фактичним обставинам справи. ...»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВА ЗАЯВНИКА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ

42. Заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції на відсутність доступу до захисника під час першого допиту працівниками міліції. У відповідній частині положень, на які посилався заявник, зазначається таке:

“1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

... (с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

A. Прийнятність

43. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

44. Заявник стверджував, що без допомоги захисника він не був в змозі повною мірою зрозуміти наслідки його визнавальних показів. У зв'язку з цим він додав, що він страждає на легку розумову відсталість, яку не було взято до уваги.

45. Заявник визнав, що він не зміг довести застосування до нього працівниками міліції тиску. Проте він вважав, що сам факт відмови ним 10 лютого 2009 року від своїх визнавальних показів вказував на те, що працівники міліції вдавались до неналежної практики.

46. Заявник також стверджував, що його явка з повинною була вирішальним доказом, на якому ґрунтувалося його засудження.

47. Уряд доводив, що заявник добровільно вирішив звернутися до міліції з явкою з повинною та зізнатися у вбивстві свого пасинка 3 жовтня 2008 року. Уряд наголошував, що на цій стадії він не був підозрюваним, та що при призначенні заявнику покарання суд першої інстанції врахував його явку з повинною як пом'якшуючу обставину. Що стосується його скарг про тиск з боку міліції, які було сформульовано у загальних термінах та вперше висунуто з непоясненою затримкою у чотири місяці, їх було належним чином розглянуто та відхилено як необґрунтовані.

48. Уряд також звернув увагу Суду на той факт, що протокол про явку з повинною від 4 жовтня 2008 року було виключено з доказової бази на тій підставі, що на цій стадії інтереси заявника не представляв захисник.

49. Уряд також зазначив, що заявник підтримував свої визнавальні покази, навіть коли з 5 жовтня 2008 року його інтереси вже представляв призначений йому захисник, а з 20 жовтня 2008 року – захисник, обраний ним на власний розсуд. До 10 лютого 2009 року він не скаржився на обмеження його права на захист на початкових етапах розслідування та не відмовлявся від своїх первинних визнавальних показів.

50. Насамкінець, Уряд доводив, що окрім первинних визнавальних показів заявника, його вина підтверджувалась достатньою кількістю доказів.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

51. Суд нагадує, що гарантії, передбачені підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, закріпленого пунктом 1 цього положення, які повинні враховуватися при будь-якій оцінці справедливості провадження. Крім того, першочерговим завданням Суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції є оцінка загальної справедливості кримінального провадження (див. рішення у справі «Імбріосца проти Швейцарії» (*Imbrioscia v. Switzerland*), від 24 листопада 1993 року, п. 37, Series A № 275; та в якості більш недавнього джерела – рішення у справі «Мартін проти Естонії» (*Martin v. Estonia*), заява № 35985/09, п. 94, від 30 травня 2013 року).

52. Для того, щоб право на справедливий судовий розгляд залишалось «практичним та ефективним», пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Навіть якщо вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незалежно від його підстав, не повинно невинуватно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами без забезпечення їй доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, ECHR 2008).

53. Згідно з практикою Суду особа набуває статусу підозрюваного, який обумовлює застосування гарантій статті 6 Конвенції, не тоді, коли їй цей статус надається офіційно, а тоді, коли національні органи влади мають достатні підстави підозрювати цю особу у причетності до злочину (див. рішення у справі «Брюско проти Франції» (*Brusco v. France*), заява № 1466/07, п. 47, від 14 жовтня 2010 року).

(b) Застосування наведених вище принципів у цій справі

54. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що 3 жовтня 2008 року працівники міліції допитували заявника кілька разів. Першого разу заявника було допитано, разом з його дружиною, як свідка загибелі його пасинка. Сторони не оспорювали те, що будинок, в якому стався стверджуваний нещасний випадок, був зачинений, що ключі від нього знаходились у заявника, та що він був останньою особою, яка бачила хлопчика живим (див. пункти 7-9). Суд зауважує, що працівники міліції вирішили повторно допитати заявника того ж дня на підставі інформації, отриманої від судово-медичного експерта, про те, що смерть хлопчика настала внаслідок задушення третьою особою. Будучи повторно допитаним у його будинку, заявник продовжував дотримуватися версії «нещасного випадку». Тоді його доправили до відділу міліції, де йому було запропоновано «розповісти правду», і де він написав явку з повинною (див. пункти 11-13).

55. Абстрагуючись від зовнішніх ознак та офіційних кваліфікацій процесуальних статусів заявника на національному рівні, Суд вважає, що принаймні з вечора 3 жовтня 2008 року із заявником *de facto* поводитись як із підозрюваним в умисному вбивстві, а отже він мав право на доступ до захисника (див. схожі приклади з практики Суду у рішеннях у справах «Стойкович проти Франції та Бельгії» (*Stojkovic v. France and Belgium*), заява № 25303/08, п. 51, від 27 жовтня 2011

року; «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 74, від 15 листопада 2012 року; та «Замфереско проти України» (*Zamferesko v. Ukraine*), заява № 30075/06, п. 61, від 15 листопада 2012 року; та в якості протилежних прикладів див. рішення у справах «Смолик проти України» (*Smolik v. Ukraine*), заява № 11778/05, п. 54, від 19 січня 2012 року, та «Бандалетов проти України» (*Bandaletov v. Ukraine*), заява № 23180/06, пп. 59 і 60, від 31 жовтня 2013 року).

56. Незважаючи на те, що доказів отримання первинних визнавальних показів заявника під тиском немає, Суд вважає, що сам факт доправлення його до відділу міліції та допиту там без надання правової допомоги захисника свідчить про його вразливість. Це питання набуває ще більшої ваги з огляду на низький рівень його розумового розвитку, який, як було встановлено під час судово-психіатричної експертизи, межував з легкою дебільністю (див. пункт 25). Відповідно, Суд має сумнів щодо того, що заявник міг повною мірою розуміти наслідки зізнання у вчиненні вбивства свого малолітнього пасинка.

57. Суд фактично не вбачає жодної вагомої причини для обмеження права заявника на захисника під час його першого допиту в якості підозрюваного як 3 жовтня 2008 року, так і під час наступного його допиту 4 жовтня 2008 року. Лише 5 жовтня 2008 року заявникові було призначено захисника.

58. Суд не залишає поза увагою той факт, що заявник не відмовлявся від своїх визнавальних показів впродовж чотирьох місяців, коли у нього вже був захисник (див. пункти 18, 21, 22 і 26). Проте Суд вважає, що його первинні визнавальні покази вочевидь вплинули на стратегію слідства та створили межі, в яких мала будуватись подальша стратегія захисту заявника. Відповідно, незалежно від того, чи вирішив заявник відмовитись від визнавальних показів, чи підтримувати їх, початкове порушення його права на захист не могло бути виправлено самим лише фактом подальшого надання йому правової допомоги (див. рішення у справі «Чопенко проти України» (*Chopenko v. Ukraine*), заява № 17735/06, п. 52, від 15 січня 2015 року).

59. Суд зауважує, що суд першої інстанції вилучив з доказової бази протокол про явку з повинною від 4 жовтня 2008 року на тій підставі, що було порушено право заявника на правову допомогу (див. пункт 31). У той же час Суд зазначає, що при винесенні рішень національні суди, тим не менш, брали до уваги його первинні визнавальні покази від 3 жовтня 2008 року, надані за відсутності захисника. З цього випливає, що зазначені визнавальні покази було використано для засудження заявника, навіть якщо вони були не єдиним доказом та підтверджувались іншими доказами у матеріалах справи.

60. Суд першої інстанції насправді послався на первинні визнавальні покази заявника як такі, що свідчать про його каяття і є підставою пом'якшення вироку. Таким чином, заявникові було призначено покарання у виді позбавлення волі строком на дванадцять років, а можливим покаранням за вбивство малолітньої дитини було позбавлення волі строком від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі (див. пункти 31 і 38). Отже, може видаватися, що визнавальні покази заявника мали для його засудження сприятливі наслідки. Проте Суд зазначає, що на цій стадії він, за порадою свого захисника, вирішив взагалі заперечити свою вину, не кажучи вже про каяття. Іншими словами, заявник обрав вилучення протоколу про явку з повинною, який було складено за відсутності захисника, з доказової бази, навіть не дивлячись на ризик отримати суворіше покарання.

61. У підсумку Суд доходить висновку, що право заявника на правову допомогу захисника було обмежено на початковому етапі кримінального розслідування, що не існувало вагомих підстав для такого обмеження, та що його визнавальні покази, надані під час допиту працівниками міліції за відсутності захисника, були використані для його засудження.

62. З цього випливає, що у зв'язку з вищезгаданим було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДСУТНІСТЮ У ЗАЯВНИКА МОЖЛИВОСТІ ВЗЯТИ УЧАСТЬ У ЗАСІДАННІ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

63. Заявник також скаржився за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що розгляд його справи судом касаційної інстанції відбувся за його відсутності та відсутності його захисника, але за участю прокурора.

А. Прийнятність

64. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

65. Заявник наполягав на тому, що його відсутність та відсутність його захисника під час розгляду справи судом касаційної інстанції поставила його у невідгідне становище порівняно зі стороною обвинувачення.

66. Уряд доводив, що ані заявник, ані його захисник не подавали до Верховного Суду України клопотань про участь у засіданні суду касаційної інстанції. Уряд наголошував на тому, що якби таке клопотання було подане, воно, згідно з чинним законодавством, було б обов'язковим для суду касаційної інстанції (див. пункт 41).

67. Уряд також доводив, що присутність прокурора на засіданні суду касаційної інстанції мала суто формальний характер, а отже не ставила заявника у невідгідне становище.

68. Заявник заперечував, що прокурор відіграє саме таку роль, як її описав Уряд. Проте він не надав своїх коментарів щодо доводу Уряду стосовно неподання ним або його захисником клопотання про участь у засіданні Верховного Суду України.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

69. Суд повторює, що стаття 6 Конвенції в цілому гарантує обвинуваченому у вчиненні кримінального злочину право на присутність та ефективну участь у судовому розгляді, під час якого встановлюється обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Це право є частиною власне поняття змагального провадження і також може походити з гарантій, закріплених у підпунктах «с», «d» та «е» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Колоцца проти Італії» (*Colozza v. Italy*), від 12 лютого 1985 року, п. 27, Series A № 89, та «Стенфорд проти Сполученого Королівства» (*Stanford v. the United Kingdom*), від 23 лютого 1994 року, п. 26, Series A № 282-A).

70. Суд також встановлював, що гарантії статті 6 Конвенції, зокрема зазначене вище право на присутність і ефективну участь у судовому засіданні, застосовуються не лише до судів першої інстанції, але й також до апеляційних та касаційних судів (див. серед інших джерел рішення у справі «Куліковський проти Польщі» (*Kulikowski v. Poland*) (перегляд), заява № 18353/03, п. 59, від 21 грудня 2010 року).

71. Порядок застосування статті 6 Конвенції до проваджень в судах апеляційної та касаційної інстанцій залежить від особливостей таких проваджень, враховуючи при цьому повноту провадження у національній правовій системі та роль апеляційного суду у ньому (див.

«Екбатані проти Швеції» (*Ekbatani v. Sweden*), від 26 травня 1988 року, п. 27, Series A № 134). Наприклад, у разі, якщо суд апеляційної інстанції має здійснити всебічну оцінку питання щодо вини або невинуватості, він не може зробити її без безпосереднього розгляду доказів, наданих обвинуваченим особисто з метою довести, що він не вчиняв дій, які, як стверджується, є кримінальним злочином (див. рішення у справі «Дондаріні проти Сан-Маріно» (*Dondarini v. San Marino*), заява № 50545/99, п. 27, від 6 липня 2004 року).

72. Суд також нагадує, що особиста присутність підсудного на засіданні є лише одним аспектом більш широкої концепції справедливого судового розгляду у кримінальному провадженні. У цій справі елемент присутності має прямі наслідки для принципу рівності сторін, який вимагає надання кожній зі сторін розумної можливості викласти свою позицію в умовах, які не поставлять цю сторону у невідгідне становище порівняно з протилежною стороною (див. рішення у справах «Кресс проти Франції» (*Kress v. France*) [ВП], заява № 39594/98, п. 72, ECHR 2001-VI, та «Лієпіньш проти Латвії» (*Liepiņš v. Latvia*), заява № 31855/03, п. 48, від 25 листопада 2014 року). Крім того, принцип змагальності процесу у кримінальному провадженні означає, що як стороні обвинувачення, так і стороні захисту повинна бути надана можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, і відповісти на них (див. рішення у справі «Брандштеттер проти Австрії» (*Brandstetter v. Austria*), від 28 серпня 1991 року, пп. 66-67, Series A № 211).

(b) Застосування наведених вище принципів у цій справі

73. Сторони не оспорюють той факт, що 15 вересня 2009 року Верховний Суд України розглянув касаційну скаргу заявника за його відсутності та відсутності його захисника, але за участю прокурора.

74. Суд зауважує, що згідно з твердженнями Уряду, саме на заявникові лежить вина за те, що він не скористався можливістю бути присутнім на засіданні суду касаційної інстанції, тому що, незважаючи на те, що він отримував правову допомогу захисника, він не повідомив органи влади про своє бажання взяти участь у засіданні, подавши відповідне клопотання.

75. Суд перш за все розгляне питання про те, чи відхід від принципу, згідно з яким обвинувачений має бути присутнім на засіданні суду, був виправданий за обставин цієї справи на стадії касаційного провадження з огляду на особливості національного провадження, якщо розглядати його в цілому. Після цього Суд встановить, чи дійсно заявника можна вважати таким, що з власної вини втратив своє право бути присутнім під час судового засідання.

76. Суд зауважує, що згідно з національним законодавством України Верховний Суд України, діючи як суд апеляційної інстанції,

мав повноваження розглядати як питання права, так і питання фактів стосовно встановлення кримінальної відповідальності та призначення покарання. Суд був уповноважений розглядати докази та додаткові матеріали, безпосередньо надані сторонами, та на підставі їхньої оцінки міг залишити без змін, скасувати або змінити вирок суду першої інстанції або направити матеріали справи на новий розгляд (див. пункт 41).

77. Крім того, Суд особливо важливим вважає той факт, що заявникові загрожувало покарання у вигляді дванадцяти років позбавлення волі, що свідчить про те, що провадження для нього мало важливе значення.

78. Таким чином, з огляду на характер зазначеного провадження та його важливість для заявника, Суд вважає, що Верховний Суд України не міг належним чином вирішити питання, які стояли перед ним, без безпосередньої оцінки доказів, які б заявник надав особисто. Суд також не міг забезпечити рівність сторін провадження, не надавши заявникові можливості відповісти на зауваження прокурора, висловлені під час судового засідання. Отже, за обставин цієї справи присутність заявника на засіданні суду касаційної інстанції була важливою для справедливості провадження.

79. Залишається лише встановити, чи втратив заявник цю можливість, не подавши відповідного клопотання, як це доводив Уряд.

80. Суд зауважує, що згідно з законодавством України засуджені, які тримаються під вартою, мають право бути викликаними для надання пояснень у касаційному провадженні, якщо воно стосується перевірки вироку апеляційного суду, який діяв як суд першої інстанції. Єдиною умовою є подання такого клопотання в межах строку касаційного оскарження (див. пункт 41).

81. Суд вважає, що вимога щодо подання такого клопотання сама по собі не суперечить гарантіям статті 6, якщо відповідна процедура є чітко встановленою національним законодавством, і її дотримуються всі учасники провадження, включаючи суди (див., наприклад, рішення у справі «Сібгатулін проти Росії» (*Sibgatullin v. Russia*), заява № 32165/02, п. 45, від 23 квітня 2009 року).

82. У цій справі заявник не доводив, що існуючий порядок подання клопотань про участь у засіданні суду касаційної інстанції був нечітким, обтяжливим або навіть таким, якого було важко дотриматись. Більше того, він стверджував, що подав таке клопотання за допомогою свого захисника. Проте у матеріалах справи немає жодних доказів, що згадане клопотання було насправді надіслано. У зв'язку з цим Суд зазначає, що на першій сторінці касаційної скарги, поданої захисником заявника 24 червня 2009 року, стояла печатка суду, яка підтверджувала її отримання. На клопотанні заявника про участь у засіданні суду касаційної інстанції від тієї ж дати такої

печатки або жодної іншої позначки, яка б підтверджувала його отримання, не було (див. пункт 35). Також слід зазначити, що заявник не надав коментарів на зауваження Уряду щодо того, що він не подав клопотання про участь у засіданні суду касаційної інстанції. Отже, Суд вважає, що відсутність у заявника можливості взяти участь у засіданні суду касаційної інстанції була наслідком недотримання ним існуючих процесуальних формальностей, які не були для нього обтяжливими або незрозумілими.

83. Відповідно, у зв'язку з цим не було порушення статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

84. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

85. Заявник вимагав 23 000 євро відшкодування моральної шкоди.

86. Уряд заперечив цю вимогу як необґрунтовану і надмірну.

87. Суд вважає за належне присудити заявникові 1 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

88. Заявник не подав жодних вимог за цим пунктом. Тому Суд нічого не присуджує.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з обмеженням права заявника на правову допомогу захисника під час першого допиту;

3. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю у заявника можливості взяти участь у засіданні Верховного Суду України;
4. *Постановляє*, що
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 1 000 (одну тисячу) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 17 грудня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова